

LAASTUKATUS

Viimastel aastatel on hoogustunud vanade talukohtade uuestisünd. Kahjuks on paljud aastaid tühjalt seisnud maamajad kurvas seisukorras: hooned lagunened, katused läbi, ümbrus räämas. Tekib küsimus, mida nende väsinud, looduse poolt räsitud hoonetega ette võtta? Loodame, et enamikul käib mõtetest läbi soov püüda vana kodu võimalikult algupäraselt taastada.

Vanade taluhoonete puhul tuleb esmajärjekorras üle vaadata katus, et nende edasine lagunemine peatada. Milline katusekattematerjal valida? Loomulikult sobivad taluhoonetele kõige paremini looduslikust materjalist katused: roo-, õlg-, mätas-, laastu-, sindli-, kimmi-, laud- või kasvõi puukoorest katus.

Peatun seekord veidi lähemalt Eestis 60 aastat tagasi kõige levinuma katusekattematerjali – laastu – juures.

Miks just laastukatus?

- Laastukatus on looduslikust materjalist.
- Laastukatus on esteetiline.
- Laastukatus on odav.
- Laastukatuse löömine on võimetekohane igauhe jaoks.
- Laastukatus on kerge (ei nõua tugevaid konstruktsioone).
- Laastukatust saab edukalt lüüa vanade katuste peale, mille sarikad ja roovid võivad olla erineva kõrgusega.

Katuselaastud ehk -pilpad on ajalooliselt tuntud hiljemalt 18. sajandi lõpust. Laiemalt levisid laastukatused siiski 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses. Kõigepealt ilmusid need õlgkatuste asemele Lõuna-Eestis, kus 1881. aasta rahvaloenduse andmeil oli nendega kaetud umbes viiendik maaelamuist. 1922. aastaks olid laastude all juba pooled katused ja 1934. aastal ligi kaks kolmandikku.

Puuliikidest sobivad katuselaastuks kuusk, haab, mänd, edukalt on kasutatud ka halli leppa. Vastupidavamad laas-

tud saab puu tüve osast, kus maltspuitu on vähem.

Kuuse puhul on sobivat laastupuud kaunis raske leida, kuna tal on palju oksa, samuti leidub tihti ränipuitu, mis ei sobi laastulöömiseks. Männi miinuseks loetakse suuri oksa, mida laastudes ei tohi olla. Samuti jäävad männi poorid puu kuivades avatuks, kuusel need sulguvad. Nii märgub kuuselaastu pind männilaastust vähem ja just selle omaduse pärast eelistataksegi kuuske männile. Kui rääkida haavast, siis oksavaba haaba leidub palju ja tema puit on odavam kui okaspuu. Haava miinuseks loetakse aga seda, et ta kaardub päikse käes rohkem kui okaspuu. Lepp on suhteliselt vähe levinud, kuid kindlasti on tema tugevaks plussiks kättesaadavus. Vana meistri Jüri Tammekivi (Soomaalt) sõnul püsib lepast katus sama kaua kui teistest puuliikidest katused ja lepa puit jookseb masinas väga hästi.

Katusepilpad (katuselaastu eelkäija) kisti vanasti neljakandilisest toorest puust – pilpalõmmust – käsitsi spetsiaalsel tööpingil liimeistri abil, mille peale kinnitatud raudklapp võimaldas tõmmata ühtlase paksusega pilpaid. Tänapäeval lüüakse laaste spetsiaalsel pingil, mis töötab hoovlil põhimõttel.

Katused lüüakse tavaliselt kas kahe- või kolmekordses laastukihis. On loodud ka neljakordseid katuseid, kuid siin esineb oht, et laast võib minna mädanema, kuna katus on liiga paks ja ei kuiva piisavalt.

Laastukatuse elueaks loetakse 10 aastat kihi kohta, st kolmekihiline katus peab vastu umbes 30 aastat. Vanad

Laastude koorimine enne katusele löömist.

Esimesel real asetatakse laastud teist pidi.

Iga järgmine rida lüüakse kumerus ülespoole.

meistrid teavad ka, et põhjapool on mõni katus püsinud 60 aastat. Katuse põhjapoolne külg peab reeglina kauem vastu kui lõunakülg, sest kõige laastavamalt mõjub laastuka-

tusele päike.

Kolmekordse katuse ühe ruutmeetri löömiseks kulub umbes 80 laastu. Tavaliselt rehkendatakse katusele kuluvat laastu kogust jooksva

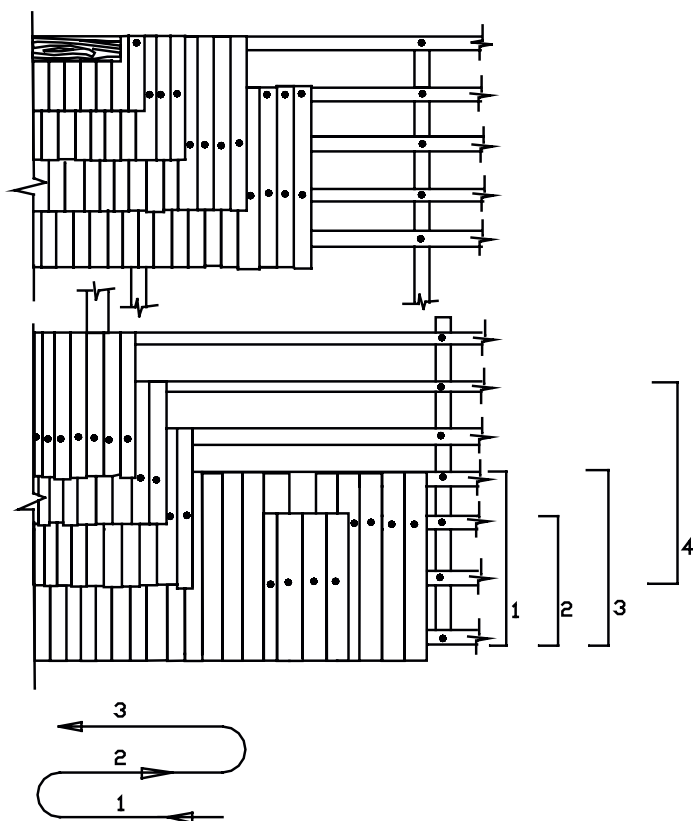
meetriga: 15 m² kohta kulub 1 m laastuvirna, mis on 1 m kõrgune.

Sobiv laast on umbes 10 cm laiune. Kitsamad laastud katavad vähem ning katuse lõõmine edeneb aeglaselt. Liialt laiad laastud võivad aga lõhki kuivada. Õige laastu paksuseks öeldakse 4 või 5 laastu ühest tollist (2,54 cm). Vanasti laastu pikkus piirkonniti erines: näiteks Lõuna-Eestis Missos oli laastu levinuimaks pikkuseks 1 arssin (71,12 cm), Viljandimaal aga 1 küünar (53,34 cm). Nüüd on enamlevinud pikkuseks 60 cm. Pikema laastu puhul läheb lõõmine kiiremini, kuid sellise katuse iga on lühem, sest pikem laast mängib ilmastikuloodes rohkem. Koorega laaste katusele panna ei tohi, kuna koor seob niiskust. Laastukatuse kalle peaks olema suurem kui 40 kraadi.

Laastukatuse lõõmine

Roovitise esimene rida pan-

numbrid näitavad laastukihtide paigaldamise järjekorda. Laasturida number üks pannakse teistpidi. Iga järgnev laasturida katab eelmise naelad umbes ühe tolli võrra.

nakse pool tolli paksemast materjalist kui järgmised, et räästas ära ei vajuks. Roovimaterjali paksus on tavaliselt 1,75...2 tolli. Roovitise samm (21-tollise laastu korral) on 7 või 9 tolli vastavalt sellele, kas tegu on kolme- või kahekihilise katusega. Alumine roovlattice vahe tehakse teistest 3 tolli võrra väiksem, sest laastude alumine äär pannakse roovitise 3 tolli üle.

Laastud naelutatakse roovlattice külge peente (1,5 x 50 mm) naeltega. Naelad ei tohi jääda vihma ja päikse kätte – laastud lähevad nende ümber siis mädanema. Iga naelarida tuleb järgmise laastureaga katta umbes tolli ulatuses. Laastud lüüakse katusele nii, et need kõverduksid sissepoole ega hakkaks kuivades ülespoole kaarduma. Samuti peab jälgima, et soomus jookseks allapoole, et vesi vahele ei voolaks. Iga järgnev laast naelutatakse eelmise laastu peale umbes ühe kolmandiku laiuse ulatuses. Tänu sellele, et uus

Roovitise lõõmine roovi šablooniga.

Katuseaken ei ole laastukatuse puhul takistuseks.

Lõpp ei ole enam kaugel...

Renoveeritud rehielamu Erastveres.

laasturida lüüakse eelmisele reale vastassuunaliselt, saab katus soomuselise struktuuri, mis on ilmastikuoludele vastu pidav.

Esimeste ridade löömise hõlbustamiseks võib räästa alla paigutada ajutise räästarihtlaua, millele toetatakse laastude alumised otsad. Võib kasutada ka rihtnööri. Alumine rida lüüakse täispikkadest või poolikutest laastudest (alt avatud räästa puhul on ilusam, kui esimesse ritta on pandud täispikkuses laastud), mis asetatakse kohale teistpidi kui kõik järgmised read – kume-

rus allapoole. See nipp teenib ka dekoratiivsust: räästas ei vaju alla. Kui esimene rida on täispikkuses laastudest, lõigatakse teise rea laast pooleks (juhul kui esimene rida sai poolikutest, tulevad järgnevad juba pikkadest laastudest), sest muidu läheb katus alguses liiga paksuks. Kolmas kiht asetatakse räästaservani täispikkuses või natukene lühematest laastudest. Kui kolm räästariida on loodud, võib räästalaua eemaldada.

Neljandat rida alustatakse ülekatte võrra kõrgemalt – kolmekihilise katuse puhul on

see 7 tolli. Selleks, et järgnevad laasturead oleksid sirged, naelutatakse loodava laasturea alla ajutiselt paari väikese naelaga sirge laud. Nüüd läheb katuse tegemine kuni harjani ühtesoodu edasi seitse tolli korraga. Harja lõpetamisel lõigatakse viimaste ridade laastud nii pikaks, et samm ei muutuks. Katuse viil kaetakse viilulaudadega ja hari harjaulaudadega.

Laastukatuse tegemine on jõukohane igale mehele ja oma katus on ikka oma katus.

Kaila, Panu, Majatohter, III osa. 1999

Masso, Tiit, Palkmajad. 1991

Saarman, Endel, Puiduteadus. 1998

Karl Tihase, Eesti taluraha arhitektuur. 1974

Ants Viires, Eesti rahvapärase puutööndus. 1960

Ants Viires, Puud ja inimesed. 1975

ANDRES UUS
EPMÜ METSATÖÖSTUSE
MAGISTRANT
MTÜ VANAAJAMAJA JUHATUSE
LIIGE

Kasutatud kirjandus:

LOODUS- PÄRANE PÕRAND

Puitpõrandaks ei tarvitse kaugeltki alati olla parkett. Teinekord annab interjööri mõjusa aktsendi loomulik laudpõrand, olgu kas või rustikaalsuse rõhutamiseks nädalalõpumajas.

Puit on mõistagi ideaalsemaid ehitusmaterjale: aktiivselt “hingav”, soe ning sobiva pinnakatte puhul ka ülimalt vastupidav kulumisele-kriimustamisele ja määrdumisele.

Saksamaa firma Hain kasutab spetsiaalset, tavakohasest vahatamisest-õlitamisest erinevat puitpinnatöötlust. Staahtilist laadumist peaaegu ei ilmu, tolmu kogunemine ja sellega kaasnedavad allergia-ilmingud on suuresti välistatud. Loomulikust okas- või lehtpuultlauast põrand seob küllaldaselt õhuniiskust ja annab selle vastavalt sisekliima muutustele ka tagasi. Võib öelda, et isegi lokaalsest survest johtuvad deformatsioonid paranevad tasapisi otsekuu isenesest.

Niiviisi saadaksegi õdus elukvaliteet, mille visuaalset pilti rõhutab põrandalaudade

eritöödeldud pinna sametjas läige. Kõik vuugid on tihedad, laudade piki- ja otspindade liimimine annab mitu inimpõlve kestva, väga stabiilse ning tugevasti koormatava pinna.

Firma Hain toodab põrandaid laitmatult eelkuivatatud materjalist, mis lõigatakse üsna aeglaselt pöörleva sae all (vältimaks serva lõhestumist) kattelamellideks. Neid kuivatatakse järgnevalt veel kuni kolm nädalat, saavutamaks vajalikku niiskust. Siis järgneb kokkuliimimine kolmikkihiks ja mõõtmätäpne löikamine standardformaati.

Toorikuid soojendatakse, et poorid avaneksid ja võtaksid paremini vastu rulliga pealekantavat spetsiaalset töötlemisõli. Selle koostises pole mingeid lakke ega vahataolisi lisandeid. See moodustab puidu pealispinna alla pisikristallidest struktuuri, tänu millele

FOTO: HAIN

säilivad materjali hügrokoopiline aktiivsus ja pinnastruktuur ning suureneb kulumiskindlus. Kristallide kujunemine, niisiis “kuivamine”, võib kesta mitu päeva ja materjal säilitab seejärel oma kõik väärt omadused.

Tammest põrand on alati olnud vanamoodsa hõnguga. Firma Hain pakub aga oma naturipuitpõrandatega rohkesti midagi sootuks uut, nagu “maamajapõrand” *Primus Eiche*. Lisaks sellele võib han-

kida sobiva versiooni, valikus leidub tervelt 14 puidusorti (kaasa arvatud kirss) ja seitse kollektsiooni (*Ambiente, Poésie, Primus, Terzo, Vario, Bosco, Concerto*). Need põrandad sobivad ka intensiivse koormusega ruumidesse, nagu kauplused, isegi laod jms. Eriti kauni põrandat annab vahet selle hele pind kiirgab ergast elurõõmu ja sobib ideaalselt näiteks lastetuppa (fotol).

EHITAJA